

БІБЛОГРАФОЗНАВСТВО

УДК 01(492)

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛОГРАФІЯ НІДЕРЛАНДІВ

Л.С. Прокопенко

У статті основна увага приділяється вивченню досвіду створення національної бібліографії Нідерландів. Характеризуються поточні та ретроспективні національні бібліографічні видання. Аналізується внесок Королівської бібліотеки у розвиток національної бібліографії на сучасному етапі.

Ключові слова: національна бібліографія Нідерландів, добровільне депонування документів, Королівська бібліотека Нідерландів.

The keynotes of article are the investigations of the experience of making the Netherlands national bibliography. The current and retrospective national bibliographic works are described. The contribution of The Royal Library in the development of the national bibliography is analysed.

Ідея Універсального бібліографічного обліку ґрунтується на відповідальності кожної країни за вичерпну, уніфіковану та своєчасну бібліографічну реєстрацію видань у межах національних кордонів. Ідеальним прикладом національного бібліографічного обліку вважається поєднання ефективного законодавства про обов'язковий примірник та створеної на його основі національної бібліографії [4].

У цьому контексті цікавим є вивчення досвіду Нідерландів – країни, де національна бібліографія успішно реалізується за відсутності подібного законодавства. Отже, метою даної статті є вивчення сучасного стану розвитку національної бібліографії Нідерландів.

У вітчизняному бібліографознавстві національна бібліографія Нідерландів не була об'єктом дослідження. У радянському бібліографознавстві це питання розглядалося в узагальнюючій праці К.Симона з історії іноземної бібліографії, яка була видана 1963 р. [1].

Упродовж 1980-2000 рр. у Нідерландах було реалізовано низку цікавих проектів, які можуть представляти інтерес для вітчизняних фахівців при вирішенні проблем, що стоять нині перед національною бібліографією України.

Як зазначає К.Симон, поточна національна бібліографія в Нідерландах мала книготоргове призначення, що є наслідком високого розвитку голландської видавничої справи. Світове значення, яке мали голландські видавництва у XVII-XVIII ст., було втрачене в XIX ст. Однак, країна зберегла великий обсяг своєї видавничої продукції, спрямованої вже не на експорт (як за часів Ельзевірів, Леєрів та інших знаменитих голландських видавців попереднього періоду), а на внутрішній ринок. Яскраво виражений книготорговий напрям, за яким національна бібліографія Нідерландів розвивалася вже у XVIII ст., позначився і на недостатньому розвитку ретроспективних національних покажчиків [1, 395-397].

Упродовж століть реєстрація видань, надрукованих у Нідерландах, здійснювалася головним чином приватно. Ще в XVII ст. книгорозповсюджувачі складали списки видань. Одним із таких книгорозповсюджувачів був Б.Яанз з Амстердама, який 1640-1652 рр. періодично укладав списки нових назв голландської книжкової продукції у "Catalogus Universalis" [6].

Видання, що згодом стало національною бібліографією Нідерландів, було справою іншого книгорозповсюджувача – С.Л.Брінкмана (1820-1881), який 1858 р. надрукував

перше видання "Alphabetische naamlijst van boeken, plaat- en kaartwerken" ("Алфавітний покажчик книг, гравюр та карт"). Покажчик охоплював період 1833-1849 рр. і, на відміну від багатьох попередніх подібних видань, був досить вичерпним. У передмові до першого видання С.Л.Брінкман зауважив: "Я не дозволив собі навмисно пропустити жодну працю, якою б невеликою і незначною вона не була [9]". Видання цього каталогу за 1850-1882 рр. у своїй назві вже містило ім'я видавця – "Brinkman's catalogus der boek-, plaat en kaartwerken".

Це видання зберігало своє значення до середини ХХ ст., змінивши з 1930 р. свою назву – "Brinkman's cumulatieve catalogus van boeken" ("Кумулятивний покажчик книг Брінкмана"), періодичність, спосіб розміщення матеріалу.

Нині функції національного бібліографічного агентства виконує Королівська бібліотека (заснована 1798 р.), яка є Національною бібліотекою Нідерландів.

1974 р. ця бібліотека у співпраці з тодішніми видавцями каталогу Брінкмана успішно провела експериментальний проект добровільного депонування видань видавцями Нідерландів із метою вивчення можливості ухвалення закону про обов'язковий безкоштовний примірник. Однак, уряд відхилив відповідний законопроект. І нині національна бібліографія країни укладається на основі безкоштовного примірника, який надсилається видавцями до Королівської бібліотеки на добровільних засадах. У світовому масштабі подібна практика не є поширеною, але у Нідерландах ефективно здійснюється вже понад 30 років.

Кількість книг, які щорічно депонуються в Королівській бібліотеці, сьогодні становить близько 40 тис., періодичних видань – біля 11 тис. Із 1996 р. розпочато депонування електронних видань [11].

Із метою вивчення відсотку охоплення добровільним депонуванням видавничої продукції країни Королівською бібліотекою 1983 р. та 1996 р. проводилися порівняльні дослідження. Зокрема, було виявлено, що 1996 р. у Королівську бібліотеку надійшли

96,6% виданих у Нідерландах книг, які мали ISBN. 1983 р. відповідний показник складав 71,9%. Стосовно інших видів видань, 1996 р. надійшло 99% дисертацій, відповідно 1983 р. – 76,9%; "сіра література" 1996 р. становила 74,1%, 1983 р. – 44,9%; періодичні видання 1996 р. – 93%, 1983 р. – 68,8%. [12].

Таким чином, добровільне депонування вітчизняних видань у Нідерландах є достатнім підґрунтям для національної бібліографії.

Із 1982 р. видавці каталогу Брінкмана передали відповідальність за його укладання Королівській бібліотеці.

Нині покажчик поточної національної бібліографії Нідерландів – "Brinkman's cumulatieve catalogus" ("Кумулятивний покажчик Брінкмана") – виходить у 11 випусках на рік, які кумулюються у кварталні, піврічні, річні, п'ятилітні видання. Каталог включає описи книг, періодичних та серіальних видань; у щоквартальному випуску наводяться також нові нотні видання; з 1994 р. у щорічні випуски включають також і картографічні документи ("Bibliografie van in Nederland verschenen kartografische materialen"). Бібліографічні записи розміщені в алфавітному порядку, є покажчик колективних авторів та предметний покажчик. Видання каталогу здійснюється Королівською бібліотекою спільно з комерційним видавцем – приватною компанією "Bohn Stafleu Van Loghum".

Із 1996 р. "Brinkman's catalogus" видається також у двох томах на CD-ROM. На першому диску вміщено записи, які охоплюють період 1981-1989 рр., другий містить записи з 1991 р. Щороку виходять чотири оновлених випуски. Вартість річної передплати – 1635 EUR [2].

Нині бази даних каталогу містять понад 900 тис. назв, включаючи понад 50 тис. дисертацій, 165 тис. видань англійською мовою, понад 135 тис. перекладів голландською мовою [2]. Щорічно бази даних поповнюються приблизно на 35 тис. записів. Пошук даних на дисках здійснюється за допомогою 26 точок доступу.

Однією зі складових "Brinkman's catalogus" є "A-lijst van de Nederlandse Bibliografie" ("Список А"). Він видається

щотижня в "Boekblad: nieuwsblad voor het boekenvak" ("Книжковий журнал: Інформаційний випуск для книжкової торгівлі"). Основною його функцією є оперативне інформування про нові книги та журнали, а також нові шкільні підручники, нотні видання, а з 1994 р. і елек-тронні видання. Список А доповнений автор-ським покажчиком та покажчиком назв творів.

Ще однією складовою є "B-lijst van de Nederlandse Bibliografie" ("Список В"), який містить голландські видання, здійснені офіційними органами, науковими установами та іншими подібними закладами, включаючи дисертації й інші академічні праці. Список має покажчики індивідуальних, колективних авторів та покажчик назв.

У Королівській бібліотеці також депонуються картографічні документи (карти, атласи тощо). 1975-1982 рр. видавалася "De bibliografie van in Nederland verschenen kaarten" ("Бібліографія карт, виданих у Нідерландах"). Із 1982 р. у виданні цієї бібліографії була перерва. З 1994 р. підготовку покажчика поновлено. "Bibliografie van in Nederland verschenen kartografische materialen" ("Бібліографія картографічних матеріалів, виданих у Нідерландах") є частиною "Brinkman's catalogus" і готується з використанням Centrale Catalogus Kartografie (ССК) – автоматизованої системи каталогізації, створеної спеціально для опису карт.

Підготовка поточних національних бібліографічних покажчиків здійснюється Королівською бібліотекою у тісній співпраці з Nederlands Bibliografisch Centrum (Нідерландським бібліографічним центром), який був створений 1983 р. з метою сприяння розвитку та поширенню поточної бібліографічної інформації [14]. Серед членів центру – Асоціація голландських видавців, Асоціація голландських і фламандських книжкових книгрозповсюджувачів, голландські бібліотечні заклади.

Важливим напрямом розвитку національної видавничої та бібліографічної продукції є її відповідність міжнародним стандартам.

За реєстрацію всіх ISBN у Нідерландах несе відповідальність Central Boekhuis (Цент-

ральний Будинок книги), який є колективною власністю національних асоціацій видавців і книгопродавців. Будинок книги є головним каналом розповсюдження вітчизняної книги у книжковій торгівлі. Нідерландський національний офіс з ISBN знаходиться у приміщенні Королівської бібліотеки. У світовій практиці книгрозповсюдження діяльність цього Будинку є прикладом ефективного використання ISBN як допоміжного засобу розповсюдження книг: Central Boekhuis видає покажчик "Vooraadcatalogus van het Centraal Boekhuis", в якому наводяться ISBN та скорочені бібліографічні описи наявних у продажу книг. Покажчик видається також на CD-ROM.

За реєстрацію всіх ISBN відповідальна Королівська бібліотека. Нові періодичні та серіальні видання включаються в "Brinkman's catalogus".

Головним стандартом бібліографічного опису в Нідерландах є ISBD. Міжнародні стандарти для опису різних видів документів, розробка яких здійснювалася у рамках Програми ІФЛА UBCIM, перекладені голландською мовою.

Королівською бібліотекою проводиться діяльність і щодо укладання ретроспективної національної бібліографії.

Із 1982 р. продовжується робота над "Short Title Catalogue Netherlands" (STCN), який включає книги та журнали, що з'явилися на території сучасних Нідерландів Голландії за період 1541-1800 р., та всі праці голландською мовою, незалежно від місця видання, за винятком виданих у Бельгії [3]. Книги, видані від винайдення книгодрукування до 1541 р., вже описані в бібліографіях інкунабул та постінкунабул. Примітною рисою каталогу є опрацювання всіх видань *de visu*. Робота проводиться поетапно: спочатку були описані видання 1540-1700 рр., які зберігаються у Королівській бібліотеці та університетських бібліотеках Амстердама та Лейдена, потім видання цього ж періоду, що знаходяться в університетській бібліотеці Утрехта та Британській бібліотеці, і, нарешті, видання 1701-1800 рр., які зберігаються у Королівській бібліотеці. Нині у складанні каталогу беруть участь 22 бібліотеки. База даних STCN містить понад 150 тис. записів і

доступна на сайті Королівської бібліотеки у мережі Інтернет (www.kb.nl/stcn). Роботу над каталогом планується завершити 2009 р.

Із метою заповнення розриву між STCN, який закінчується 1800 р., та першим випуском "Brinkman's catalogus", який розпочато 1833 р., впродовж 1984-1989 рр. Королівською бібліотекою було складено "Nederlandse Bibliografie 1801-1832" ("Бібліографія Нідерландів 1801-1832") [8]. Позабюджетне фінансування підготовки цієї бібліографії було здійснено Міністерством освіти, культури і науки. 1993 р. двохтомний покажчик вийшов друком [7].

Одним із основних джерел для складання бібліографії були покажчики книгрозповсюджувача А.Б.Сакеса (1768-1856), який 1790-1819 рр. видавав "Naamlijst van Nederduitsche boeken" ("Перелік нідерландських книг"), а з 1791 р. покажчик перекладів "Naamlijst van boeken die ter vertaaling zijn aangekondigd". У покажчиках А.Б.Сакеса "Naamlijst van Nederduitsche boeken" застосовувалася річна і п'ятилітня кумуляція. Починаючи з п'ятого випуску (за 1809-1813 рр.), покажчик п'ятилітньої кумуляції виходив під назвою "Naamlijst van uitgekomen boeken, kaarten, prentwerken enz" ("Перелік виданих книг, карт, друкованих праць"). Із 1820 р. випуск цього покажчика з деякими перервами продовжувався видавцем з Гааги Віссером, пізніше – С.Л. Схлейером з Амстердама.

Джерелами для "Nederlandse Bibliografie 1801-1832" були й інші бібліографічні видання. Зокрема, каталог памфлетів Ван Кнуттеля і Ван Алфена, "Short-title-catalogus van Nederlands-talig populair proza (1670-1830)" ("Короткий каталог назв нідерландської народної прози"), театральний каталог Ван Акена, покажчики Баюсмана "Populaire prozaschrijvers" ("Народні прозаїки"), Дронкерса /Валлера "Catalogu van Nederlandsche en Vlaamsche populaire boeken" ("Каталог нідерландських та фламандських народних книг"), Тіеля "Nederlandsche bibliographie van land- en volkenkunde" ("Нідерландська бібліографія з країно- та народознавства"). Також у підготовці "Nederlandse Bibliografie 1801-1832" були використані алфавітний та генеральний каталоги Королівської бібліотеки.

У бібліографії є чотири допоміжних покажчика: предметний, іменний покажчик видавців, покажчик імен, які присутні в назвах творів (міфологічні та біблійні імена не включені), та іменний покажчик ілюстраторів. Також наводяться відомості про наявність описаних видань у фондах бібліотек, які брали участь у її укладанні [9].

База даних за період 1801-1832 рр., представлена на сайті Королівської бібліотеки, дещо доповнена за роки, що пройшли після видання бібліографії у паперовому форматі, і містить нині понад 30 тис. записів.

Голландська бібліографія складається з використанням системи корпоративної каталогізації РІСА. Проект було ініційовано у 1970-х рр. Королівською бібліотекою та декількома великими університетськими бібліотеками. Пізніше до проекту приєдналися також публічні та спеціальні бібліотеки. 1979 р. система функціонувала вже повним обсягом під назвою Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem (GGC) (Коллективна автоматизована система каталогізації). Вона стала важливим інструментом для створення каталогів усіх бібліотек, які брали участь у проекті. З 1982 р. вся каталогізація депонованих видань і підготовка національної бібліографії Нідерландів здійснюється з використанням GGC.

Таким чином, нині депонування видань та підготовка національної бібліографії Нідерландів є головним завданням Королівської бібліотеки.

Перспективним напрямом є розвиток цієї діяльності стосовно електронних видань. У середині 1990-х рр. Королівська бібліотека провела низку досліджень щодо розробки добровільного депонування електронних видань. Приміром, було укладено угоду з видавництвами Elsevier and Kluwer Academic, згідно з якою електронні версії журналів цих видавництв зберігаються в Королівській бібліотеці. Крім того, існує також угода з Нідерландською асоціацією видавців, згідно з якою асоціація заохочує своїх членів безкоштовно депонувати свої електронні видання в Королівській бібліотеці. Однак, фахівцями неодноразово наголошувалося [5; 10-12], що

не дивлячись на певні успіхи, розвиток діяльності зі збереження, забезпечення доступу до електронних видань, які надходять у Королів-

ську бібліотеку, пов'язаний з великою кількістю юридичних, технічних та організаційних проблем, які ще потребують свого вирішення.

Використана література

1. Симон К.Р. История иностранной библиографии / К.Р. Симон; АН СССР; Фундаментальная б-ка общественных наук. – М.: Изд-во Всесоюз. Кн. палаты, 1963. – 736 с.
2. Brinkman's cumulatieve catalogus op CD-ROM = Brinkman's cumulative catalogue onp CD-ROM [electronic resource] // K.G. Saur Verlag. – Electronic data. – [S.1.], 2008. – Way of access : World Wide Web: URL: <http://www.saur.de/index.cfm?lang=EN&id=0000008790>. – The title from the screen. – Bibliogr. description based on 25.01.2008.
3. Gruys, J.A. Dutch national bibliography 1540-1800: the STCN / J.A. Gruys, P.C.A. Vriesema, C. De. Wolf // Querendo. – 1983. – V. 13. – P. 149-160.
4. Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography / prep. by the IFLA Intern. Office for UBC. – Paris, 1979. – [V], 50 [20] p.
5. The KB e-Depot digital archiving policy / E. Oltmans, H. van Wijngaarden // Library Hi Tech. – 2006. – N 4.
6. Kouwenhoven A.O. Indeling tot de bibliografie / A.O. Kouwenhoven. – 2-e geheel herz. dr. – Assen [etc.] : Van Gorcum, 1989.
7. Nederlandse Bibliografie 1801-1832 / uitg. door de Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage. – Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1993.
8. Saalmink L.G. Bibliografische ontsluiting van Nederlandse publicaties 1801-1832 / L.G. Saalmink // Open. – 1985. – Vol. 21. – N. 3. – P. 96-99.
9. Saalmink L.G. Verantwoording / L.G. Saalmink // Nederlandse Bibliografie 1801-1832 / uitg. door de Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage. – Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1993. – P. VII – XIV.
10. Trends in digitale archivering / E. Oltmans, J. Stapel, H. van Wijngaarden // Informatie Professional. – 2006. – Vol. 10 (5).
11. Van den Berg K. Bibliographic control in the Netherlands [electronic resource] / K. Van den Berg // 64th IFLA General Conf., Sect. on Bibliogr., Aug. 16 - 21, 1998, Amsterdam, Netherlands. – Electronic data. – [S. 1.], [s. n.]. – Mode of access: Wide World Web: URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla64/021-141e.htm>. – The title from the screen. – Last revision: 31.05.1999.
12. Voorbij H.J. Hoe volledig is het Depot? : een onderzoek naar de volledigheid van de collectie van het Depot van Nederlandse publikaties / H.J. Voorbij, P.J.M. Douma. – Den Haag : Koninklijke Bibliotheek, 1996.
13. Vriesema, P.C.A. The STCN-fingerprint / P.C.A. Vriesema // Studies in bibliography. – 1986. – N39. – P. 93 – 100.
14. Willemsen A.W. De lange weg naar een Nederlands Bibliografisch Centrum / A.W. Willemsen // Open. – 1984. – V. 16. – N. 1. – P. 3-19.

РЕЦЕНЗІЇ

"БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО" – ПІДРУЧНИК ЧИ НАСЛІДОК НАДМІРНИХ АМБІЦІЙ?

М.А.Низовий

Наприкінці минулого року видавництво "Знання" у серії "Вища освіта XXI століття" видало підручник Н.М.Кушнаренко "Бібліотечне краєзнавство" [1]. У майже "синхронній" рецензії Л.Петрової на шпальтах "Вісника Книжкової палати" він був оцінений як "якісний підручник з бібліотечного краєзнавства, який відповідає всім сучасним вимогам вищої школи [2]", а його випуск визнано

"значною подією в науковому й освітньому житті України [2]".

Після такої атестації важко було утриматися від ознайомлення з самим підручником. Вражає, передусім, його обсяг у 502 сторінки і структура з 10-ма розділами і 50-ма підрозділами, які мають ще 17 підрозділів. Цілком очевидно, що підручник перевантажений. А деякі з його розділів, як, напри-